

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.19, maj 2022

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1839 (SJ: 618)

Teksten er etableret af Jon Tafdrup

Punktkommentarer og tekstredigering er skrevet af Jon Tafdrup, redigeret af Vanja Thaulow og Steen Tullberg

Indledning er skrevet af Jens Rasmussen, redigeret af Jon Tafdrup og Vanja Thaulow og Steen Tullberg

Tilsyn ved punktkommentarer ph.d. Jens Rasmussen

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

[[A:i]

Tale til Folkeraadet

om

Dansk Kirkefrihed

savnet

af

Nik. Fred. Sev. Grundtvig,
Præst.

[[A:ii]] [[A:I]]

Tale til Folkeraadet
om
Dansk Kirkefrihed

savnet

af

Nik. Fred. Sev. Grundtvig,
Præst.

Frihed er bedre end noget Guld,
Var al Verden og deraf fuld!
Riimkrøniken.

Kjøbenhavn.

Trykt paa den Wahlske Boghandels Forlag,
hos C. Græbe & Søn.
1839.

[[A:II]] [[A:III]]

Forord.

Frihed, som et *Livs-Forhold*, i Modsætning til Fangenskab, Slaveri og *Trældom*, er let at kiende, lys at betragte og liflig at besidde; men *Frihed*, som et *Skole-Begreb*, i Modsætning til *Tvang*, indslutter noget *Metafysisk*, saa tvivlsomt, taaget og tvetydigt, at Man hverken ret veed, om det findes paa Jorden eller om det er værdt at eie. Da det nu, herinde, ligesom ude i *Tydskland*, sædvanlig er *Skolefolk*,

fremmede for det virkelige Liv og kun hjemme mellem Bøgerne eller i en *Tydske Lærebygning*, som føre Ordet om *Borgerlige Anliggender*, saa er jeg her vant til, selv hos meget tænkende og skarpsindige Mænd, at møde Paastande om *Frihed*, snart til dens Anbefaling og snart til Advarsel, som i det *Engelske Huus* og selv i det *Franske Kammer* kun vilde besvares med en høi Latter. Ikke des mindre forbausede det mig dog, da "*Folkebladet*" forleden kaldte det en "*Leg med Ord*," naar vi paastod, at Sognepræsternes *borgerlige Tvangs-Ret* i Samvittigheds-Sager gjorde mindste Skaar i **A:IV** Folks *Samvittigheds-Frihed*, der jo var en indvortes Sag, som havde slet Intet med "*Ord eller Gierninger*" i den udvortes Verden at skaffe. Det Første jeg gjorde, var rigtig nok at lee høit ad dette Galimatias, men jeg lærde dog snart, jeg var ikke i *England*; thi Folkebladets ny Opdagelse af *Samvittigheds-Frihedens* Forligelighed med al muelig *Trældom* blev end ikke uden al Indflydelse paa *Folkeraadets*, den *virkelige* Samvittigheds-Frihed meget ugunstige Beslutning, og ved nu at tænke efter, fandt jeg ganske rigtig, at naar Man vil lege med Ord eller kan ikke andet, da lader noget Sligt sig give et vist Skin, fordi Man, efter vor Talebrug, *netop* naar Man *nødes* til Noget, har sin "*Samvittighed fri*."

Alle slige *Ordspil* tabe imidlertid deres Skin og røbe deres Tomhed, saasnaart Man anvender dem paa det virkelige Liv, og spørger, om det da skal være Meningen, at *Protestanterne* har deres Samvittigheds-Frihed uforkrænket, om end *Papisterne* nøde dem til at bøie Knæ for Monstransen og i *Ord og Gierning* ligne deres *Modstandere*, eller om *Jøderne* hos os vilde have deres *Samvittigheds-Frihed* ubeskaaret, om vi end nødte dem til at lade sig selv og deres Børn døbe, undervise, confirmere og tage til *Alters* af nærmeste Præst, fordi de dog immer havde Lov til at troe og tænke hvad de vilde, og havde, naar de kun **A:V** gav efter for Magten, deres "*Samvittighed fri*." Da maa nemlig selv de udlærteste Fægtemestere (Dialektiker) forstumme, eller vrævla om, at der foruden den egenlige Samvittigheds-Frihed er en Anden, som rigtig nok *Jøder* men *ikke* de *Christne*, eller vel nok *Catholiker* og *Reformerte* hos os, men *ikke* Medlemmerne af den *herskende Kirke*, vel alle de *Fremmede* herinde, men *ikke* *Landets* egne *Børn* behøve, og som vi følgelig ikke maae gjøre mindste Krav paa, men skal smukt finde os i Alt hvad *vor* Sognepræst kalder Saliggjorelsens Orden i *sin Kirke*.

Et andet Ordspil med Udtrykket "*Sognebaandets Løsning*" havde tilsyneladende endnu langt mere Indflydelse paa Forhandlingerne i *Roskilde*, og kunde det saameget lettere, som "*Sognebaand*" er et nyt Ord, jeg selv har gjort, til at betegne *Trældommen* i det *Aandelige*, ligesom "*Stavnsbaand*" betegner den i det *Legemlige*. Ordet "*Sogne-Baand*" lader sig nemlig til Nød bruge om Alt hvad der, efter Talebrugen, *binder* os til det *Sogn*, den

Kirke og den *Præst*, vi har kiendt og elsket fra Barndommen, saa "*Løsningen*" af dette Baand blev da en voldsom Opløsning, der sønderriver Hjertet, enten paa begge Sider, eller dog hos den gamle, fromme og ærværdige Præstemand og Skriftefader. Da nu Sognebaand, som sagt, er et selvgjort Ord, |A:VI| der hverken i Livet har en bestemt Gjenstand eller i Folkemunde en fast Betydning, saa lod dette Ordspil sig ikke egenlig blotte, men kun afvæbne, ved at opgive Ordet og holde sig til Tingen, *Bønskrifterne* tydelig nok angav, som ingen Afbrydelse af nogen god og kiærlig Forbindelse, men kun Løsning af den Lænke, hvori Sognepræsterne holdt dem af deres Sognefolk, der ikke vilde, og for Samvittighedens Skyld ikke kunde betjene sig af dem.

Nu fandt vist nok, trods disse Ordspil og trods mange andre Besværligheder, den *virkelige* og uundværlige *Friheds Sag* ei blot en overraskende hjertelig Optagelse i *Roskilde*, men ogsaa i de høistærede Herrer *Treschow*, *Bang*, *Tutein*, *Schow*, *Stenfeld* og *Algren-Ussing* oplyste og navnkundige Talsmænd af alle Farver, og leed naturligviis med dem kun et *arithmetisk* Nederlag; men for at see Sagen falde *triumferende* savnede jeg dog en *Slutnings-Tale*, der havde stillet hele den herlige Sag i sit naturlige, klare og straalende Lys, og seierrig udviklet, at hvad enten Man vilde fradømme Ordet "Samvittigheds-Frihed" sin i *Borger-Livet* giældende Bemærkelse, eller Man vilde paanøde Ordet "*Sognebaand*" en Betydning, der var *Bønskrifterne* og Sagen lige fremmed, saa er og bliver det dog lige vist og lige klart, at skal *alle* vore *Præster* igjen |A:VIII| rette sig efter vore gamle *Kirkelove*, da maae Mange af dem og af de Lærere, de rette dem efter, enten afsættes eller blive tvetungede, foragtelige Øientjenere, og skal de derimod beholde deres selvtagne Frihed, men alle *Lægmænd*, og navnlig alle *Bønder* og *Borgere* udenfor *Kiøbenhavn*, nøies med *Sacramenterne* og *Confirmationen*, som vedkommende Sognepræst vil indlede og forrette dem, da er det en gruelig Besværing for *Hjerte* og *Samvittighed*, som især maa falde dem utaaelig, der har *Landsloven* for sig, men kan ei faae den fulgt.

En saadan Tale savnede jeg, uden dog at kunne vente den, naar ikke Hr. Biskop *Mynster*, som Committeens *Ordfører* og Samvittigheds-Frihedens fødte Værge, vilde holde den, og vel kunde Sagens og min høistærede Ven, Hr. Etatsraad *Treschow*, med sin klare og rolige Veltalenhed, gjort sin *Betæknings* Modstandere aldeles vaabenløse, men kun, naar han ikke havde troet, at de desuagtet denne Gang vilde beholde den Overvægt, Overtallet giver. Under disse Omstændigheder stred det nemlig mod *hans* Følelse og Tankegang at fortsætte Kampen og var ham altsaa umuligt, hvad jeg er ligesaa villig som pligtig til at indrømme, skjøndt jeg i alle *parlamentariske* Ting tænker paa *Engelsk*, og vilde aldrig af det øiensynligste Nederlag lade mig hindre fra at vise, at en god Sag kan

[A:VIII] vel overstemmes men aldrig overvindes. Hvor der skal herske *virkelig Frihed*, maa Man, som, desværre, endnu kun i *England*, nøies med Lov til at følge sit eget Hoved, og tillade Andre ligesaa frit at følge Deres, derom har min gamle Ven og jeg altid været enige, saa havde jeg siddet ved hans Side i *Roskilde*, vilde han fundet det aldeles i sin Orden, at jeg tog til mit Sprog, da han fandt, det var ikke værd at spille sine Ord, og ham vil det da heller ikke forundre, jeg ingen Ro har, før jeg faaer skrevet op, hvad jeg, efterat have gjennemgaaet Forhandlingen, fælde Drift til at have sagt og Lyst til at have hørt. Med et venligt Smil vilde han maaskee nok minde mig om, at jeg derved, efter min egen Tankegang, kun bragde et *dødfødt* Barn til Verden, men han vilde dog ogsaa finde det i Rad, at jeg giengældte Smilet og yttrede det Haab, at paa en Tid, da Man holder de nøiagtigste Registre over de *Dødfødte*, turde maaskee netop denne dødfødte Tale skiænkes en Smule *levende* Opmærksomhed, som vi Begge veed, er Alt hvad Sagen fattes for at seire i *Danmark!*

Hvide Tirsdag 1839.

Grundtvig.

[A:1]

Hr. Præsident!

Skulde det spørges udenlands, at ved dette Møde af vort *Folkeraad* oprandt et Forslag om fuldstændig Borger-Ret for *Israels Børn*, som blev anbefalet til Majestæten, men indkom tillige et Bønskrift fra *Landets egne Børn* om Lidt af den *Samvittigheds-Frihed*, *Jøderne* altid har nydt herinde, og det Bønskrift nægtede Raadet sin Anbefaling, skulde det spørges; da troer jeg just ikke de Fremmede vilde beundre den *Danske Giæstmildhed*, men jeg er dog temmelig vis paa, de vilde finde den mageløs i hele Verdens-Historien. Og nu er det jo en Kiendsgjerning, at Forslaget til *Jødernes Ære*, trods alle Indvendinger fra *Stats-Kirkens* Side, fik de fleste Stemmer, og det ansees jo for saa godt som afgjort, at de *Danske* Lutheraners Bøn om den allertarveligste Samvittigheds-Frihed vil komme til at fattes dem. Langt anderledes tegnede det vist nok, da Raadet eenstemmig tog *Lutheranernes* Bøn under Overveielse, da selv Committeens Overtal (Majoritet) med Sællands Biskop i Spidsen, foreslog en Indskrænkning af Sogne**[A:2]**præsternes gruelige Tvangs-Ret i Samvittigheds-Sager, og Undertallet (Minoriteten) paa uomstødelige Grunde en reen Ophævelse deraf; men som ved et Trylle-Slag har Alt forandret sig, Committeeen har uden Vægning taget sine Forslag tilbage, Dens høiærværdige Ordfører, hvem Lykken dog fulgte alle hans Dage, kalder den Dag, da Dette skedte, en af de "lykkeligste" i sit Liv, og vilde nu end Raadet eenstemmig

beslutte en Bøn til Majestæten i denne Anledning, da skjønner jeg ikke rettere, end at den vilde blive Friheden ugunstigere end aldeles ingen. Ja, saa fortvivlet staaer Sagen, at kan *Trolden i Isseffjord* endnu gjøre Noget, da maa det være hans Værk; thi sæt jeg nu, med en Engels Veltalighed og med en Klarhed større end Solens, kunde vise Raadet, at *Lutheranernes* Bøn burde anbefales, da har Det jo alt bundet sig selv til Et af To, enten med Sagens erklærede Modstander, Hr. Kammerraad *Drewsen*, kun at bede Majestæten om *bedre Kiøb* paa Cancelli-Bevillinger til at lade confirmere og gaae til Alters udensogns, eller med En af Sagens modfaldne Venner, Hr. Amtmand *Tillisch*, kun at bede Majestæten “efterat have hørt sin Geistlighed,” at tage Sagen i Overveielse. Nu, Et af To, da stemmer jeg naturligviis for Hr. Kammerraad *Drewsens* Forslag, der endogsaa har det store Fortrin for Committeens, ei at medføre *Sjæle-Registrering*, moralsk *Vurdering* og *Bands Fare* for hvem der overskrider Sogne-Skiellet; men |A:3selv mig vilde det dog falde tungt at stemme for saa lidt og med saa uvenlige Munde, og hardtad alle Sagens øvrige Venner vil jo i Fortvivlelse stemme med Hr. Amtmand *Tillisch*!

Hr. Amtmanden har selv betroet os, at efter hans *naturlige* Tankegang burde *Friheden* strække sig endnu videre end Hr. Etatsraad *Treschow* foreslog, men at han ei finder det raadeligt at indlade sig paa Sagens “*Realitet*,” og vil derfor blot have den anbefalet til Majestæten landsfaderlige Overveielse, og det er aldeles i min Smag; thi i Kongens Haand staaer Sagen jo, ihvad vi gjør, og det er en Haand, der veier Hjerter meget bedre end de Lærdes, som vil randsage dem, og jo tillidsfuldere Folket lægger sin Frihed i saadanne Hænder, desbedre, efter mine Tanker; men det forundrer mig høilig, hvis Ingen af Sagens Venner har seet, det er noget ganske Andet at bede Majestæten *først* høre sin Geistlighed og *saa* tage Sagen under Overveielse, thi det er jo at bede Majestæten lægge den paa Hylden. Jeg seer jo nok, at Ordene “*efterat have hørt sin Geistlighed*” til Nød kunde gives en langt anden og bedre Bemærkelse, saa vi dermed bad Hans *Danske Majestæt*, som aldrig dør, *efter* kun alt for længe (næsten uafbrudt i *syvhundrede* Aar) at have hørt sin Geistlighed, nu *Selv* allernaadigst at tage i Overveielse hvad Ret og Billighed, Folke-Naturen og ædel Stats-Klogskab dømde om Sogne-Præsternes Tvangs-Ret i Samvittigheds-Sager, men det var jo kun et Ordspil, lige|A:4saa uværdigt som farligt i saa vigtig en Sag, og naar det er Mening, at det enten heelt eller halvt skal komme an paa, om *Sogne-Præsterne* selv vil raade til Ophævelsen af hvad de kalde deres “*Rettighed*,” hvem er da saa ubekiendt med den geistlige Tankegang, at han kan indbilde sig, Overtallet af Sogne-Præsterne vil ønske at blive det Allermindste af sine “*Rettigheder*” kvit! Nei, havde jeg end ikke selv været Sognepræst, og vidste altsaa af

Erfaring, hvor haardt det holder, allenfalds for den uskyldige Eftermands Skyld, at taale noget Skaar i sine "lovlige Rettigheder," saa maatte dog blot hvad jeg her i Raadet har været Vidne til, lært mig, hvor lidet Geistligheden i det Hele har Medlidenhed med Smaafolks Samvittighed eller Lyst til at opgive Herredømmet derover.

Uden nemlig engang at tale om det i denne Henseende lærerige Brev fra Hovedstadens Geistlighed, som, skøndt de selv maa *taale* lidt *Frihed*, dog er uegennyttige nok til at bede Bispen bevare deres Embedsbrødre paa Landet fra at friste saa haard en Skæbne; uden at tale om dette Barometer paa Geistlighedens Liberalitet, som Raadet ei har skiænket fortjent Opmærksomhed, vil jeg kun pege paa hvad det skiænkede langt meer end jeg ønskede: paa dets *egen Geistligheds* Stemme. Raadets hele Geistlighed bestaaer kun af to Sjæle, Eet i Aanden, og denne Aand Biskop *Mynsters*, saa, kunde Majestæten uden Fare for Friheden høre *sin* Geistlighed, hvor|A:5 meget mere maatte da ikke Folkeraadet uden Skade for Sagen kunne hørt *Sin*, først og sidst hørt en *Biskop*, gennem mange Aar navnkundig for sin oplyste Liberalitet og rolige Upartiskhed, gennem mange Aar i *Hovedstaden*, netop ved den derværende *Frihed*, en Ypperstepræst i alle Sogne; og dog vakde han alle muelige Betæneligheder selv ved den tarveligste Frihed, dog tog han tilbage med den ene Haand hvad han gav med den Anden, dog kalder han det en af sine lykkeligste Dage, som Friheden maa kalde det Modsatte, dog maa det vel især tilskrives hans Veltalenhed, langtfra saa upartisk som hans "Stemme," hvis den Sag, der nys syndes at have alle Stemmer for sig, nu maa nøies med de Færreste.

Det blev da Følgen af at Raadet hørte *sin* Geistlighed, som Man siger, den Liberaleste i hele Kongeriget, og hvad skulde da vel Frugten blive, hvis Majestæten hørte *sin* Geistlighed, med samme Biskop og Hovedstadens Præsteskab i Spidsen, hvad, uden en Skærpelse af Tvangs-Retten, Indskærpelse af det vel glemte men *ikke ophævede* Lovbud, at ogsaa *Prædiken* skal Enhver høre i sin *Sogne-Kirke* eller dog paa ingen Maade i nogen Anden!

Vist nok bevise Bønskrifterne paa Bordet, at *Danmark* har *Sogne-Præster*, som med en sjelden Selv-Fornægtelse selv bede om Sogne-Tvangens Ophævelse, vist nok ikke fordi de heller vil kapre Confirmander fra hverandre, end stræbe at vinde deres egne Sognefolks Agtelse og Kjærlighed, men fordi Hjer|A:6 tet bløder i dem ved Tanken om deres Troesforvandte under *Modstandernes* Aag, og fordi de føle, det er kun i *Frihed* levende Christendom lader sig udbrede; men hvor gjerne jeg end vilde troe, at Overtallet af hele Landets Præster vilde stemme med dem, saa var det jo dog Daarskab at tænke, især efter at have seet det Kiøbenhavnske "Provste-Brev" og følt sig nødt til ved Underskrifterne at troe sine egne Øine!

Dog, selv om vi troede, Geistligheden vilde tage Sognefolkenes Parti mod sig selv, var det meget upassende at bede Majestæten høre sin Geistlighed i denne Sag, da det er klart, at den *Danske Regiering aldrig har erkiendt Sognepræsternes Tvangs-Ret* i Samvittigheds-Sager, men *benægter* den daglig *praktisk*, ved, uden at høre Sognepræsterne, til en *fastsat Pris* at udstæde Bevillinger, saavel til *Barnedaab, Confirmation* og *Altergang* som til *Vielse* udensofns. Paa en Tid, da Man ansaae *Tvangen* for taalelig og *Friheden* for en Slags Luxus, har altsaa Regieringen kun lagt *Told* paa Sogne-Skiellet, denne er det, vi bede om, maa for *Samvittighedens* Skyld afskaffes ved *Barnedaab, Confirmation* og *Altergang*, og dertil skulde vi nu bede Majestæten indhente Sognepræsternes Tilladelse, og det, skøndt de derved ledtes i Fristelse, deels fordi Regieringen derved syndes at erkiende deres Tvangs-Ret, og deels fordi de kunde synes at anklage sig selv, **IA:7** ved at indrømme at Forbindelsen med dem kunde være en Samvittigheds-Tvang.

Nei, før den Ulykke skulde skee, at *Folkeraadet* bad Majestæten høre sin Geistlighed om dens Tvangsret, inden Han bedømde den, før vil jeg, ved det foreløbige Spørgsmaal (om Petition skal indgives?) selv ønske Sagen et *hæderligt Nederlag*, om saa end de Fremmede tusind Gange vil sige, at i *Danmark* maa Man heller være alt Andet end ægte Dansk, og, naar det gælder *virkelig* Samvittigheds-Frihed, langt heller være *Jøde* end *Lutheran*.

At jeg nu ikke taler saa, fordi jeg enten deler den pøbelagtige Ringeagt for *Jøderne*, eller den *papistiske* Forkiærlighed for hvad Man her meget rigtigt kaldte Christendommens "*Navn-Værdi*," det kan jeg forsikre dem, der ikke veed det, og netop naar Man i Danmark tilstaaer *Jøderne fuld* Borger-Ret, vil jeg lykønske Fædrelandet med sin Deel af dette høitbegavede Folk, som i Adspredelsen altid hørde til de bedste Borgere, hvor de fik Lov til at være det. Ligeledes kan jeg forsikre Raadet, at min Forkiærlighed for gamle *Danmark* og mit lyse Haab om dets Fremtid, et Haab, dette Raads Oprettelse og Virksomhed særdeles har befæstet, ei lider mindste Skaar ved det kun for Øieblikket beklagelige Udfald af en vigtig Undersøgelse, der i Begyndelsen lovede saa meget og aabnede saa glade Udsigter for alle Folkets og Frihedens oplyste Venner.

IA:8 Nei, vist nok vilde jeg været stolt paa Raadets Vegne og inderlig glad baade paa Christendommens og paa Folkets, hvis *hele* Planen til en ægte Dansk, andensteds ukiendt og maaskee umuelig Samvittigheds-Frihed, som Mag. *Lindberg* med Mesterhaand udviklede den i sit *Bønskrift*, kunde blevet lige saa eenstemmig anbefalet til Majestæstens Bekræftelse som den blev det til Committeens Undersøgelse; men det Mirakel vilde vel været, om ikke for stort i Danmark, saa dog for hovedkulds, for yndigt selv i

den bedste Naturens Orden. Og halve Forholdsregler, Hælvtens Frihed og Hælvtens Trældom i Et og det Samme er ligesaa lidt i min Smag, som i Nyaarstidens Aand, saa et Nederlag, der spaaer en afgjørende Seier, er mig langt kiærere end en halv Seier, der kanskee vilde forsinket Fremgangen, ei at tale om en blot tilsyneladende, der var det værste Nederlag. Og har jeg vel Uret, naar jeg er stolt af *Nederlaget* i Selskab med begge *Raadets* udvalgte *Formænd*, og, jeg formoder, med alle Dets *Lovkyndige*, saanær som den ærede og lærde Herre, der selv bemærkede, det var stundum heel vanskeligt kun at see paa Sagen og følge sine fri Grundsætninger! Skulde en Sag, der falder i et saadant Selskab, ei turde vente sig en glimrende Opreisning, om den end var langt mindre soleklar og folkelig end Aands-Frihedens og Hjerter-Fredens ligesaa elskelige som hellige Sag, hvis Talsmænd det ikke blot er en Lykke at ha|A:9ve været, naar den seirer, men ogsaa en Ære, naar den falder!

Paa et saadant Nederlag ønsker jeg da, alle Sagens Venner vilde være belavede, medens jeg er belavet paa meer end det, belavet paa, trods dette Nederlag, at forsvare *Danmarks Ære* og *Raadets Stemning* i det Hele, skjøndt naturligviis ikke dets Afstemning, ikke de Enkeltes Deeltagelse i Forhandlingen, og allermindst Hr. Biskop *Mynsters* mig aldeles ubegribelige Nidkiærhed og Neutralitet. Hvor ugunstig Afstemningen end maatte blive, vil jeg dog lige dristig paastaae, det er kun Blændværk, om Raadet derved synes mindre stemt for sin egen og sine Landsmænds Samvittigheds-Frihed end for *Jødernes* fulde Borger-Ret, og at det er ikke blot ved et besynderligt Sammentræf af uheldige Omstændigheder, men tildeels netop ved sin egen elskelige Dybde, det *Danske Hjerter* ogsaa her har faaet Skinnet imod sig. I *Tydskland* var det vist nok ikke tænkeligt, at det samme *Folkeraad*, i Løbet af faa Dage, skulde lade *Jøderne* vederfares den yderste Ret og gjøre sig selv og sine Troesforvandte den største Uret; men det er kun saa, fordi Tydskerne er langt koldsindigere end vi og vilde derfor, paa en eller anden Maade, undgaae den *Selv-Modsigelse*, hvori Danske Folk bestandig maae falde, saalænge de hverken vil forhærde sig mod deres eget Hjerter eller har lært at forsvare dets *naturlige* Følelser mod den kolde, klare *Selv|A:10klogskab*, der hos *Romere* og *Tydskere* saa uforskyldt har vundet vor Beundring, og saa sørgelig, giennem Aarhundreder, nedmanet Nordens Aand, al Trældoms Banemand, forkuet og hardtad udslettet vort gammeldanske fri og fredelige Folkeliv. Et Forslag til virkelig Samvittigheds-Frihed baade for Læg og Lærd, og det uden nogen borgerlig Modsætning, ny Bekostning eller stødende Skilsmisse, et saadant Forslag er saa ægte Dansk, og er, netop ved at komme fra vor gamle Stats-Kirkes ivrigste Venner, saa overraskende glædeligt, at dets første Indtryk paa Raadets *Danske Hjerter* var aldeles i sin Orden, skjøndt derfor ei

mindre til Danmarks Ære; men det var ogsaa let at forudsee, at dette Forslag, under hvad Man kalder en koldsindig og upartisk Undersøgelse, vilde finde en Skiærsild at giennemgaae, der truede med aldeles at fortære det, saa Sagens Venner burde aldrig glemte, at det sandhedskiærlige og fredsallige Danske Hjerter ved slige Leiligheder altid vil vække langt større Forventninger end det for Øieblikket har Kraft til at opfylde. Vi skulde huske, at under de nærværende, for alt *Aandsvirkeligt, Levende og Hjerteligt* saa uheldige Omstændigheder, var det alt et Kæmpe-Skridt *Samvittigheds-Sagen* havde gjort, da den, ved forrige Møde aldeles tilsidesat, ved dette kom til at gaae fra Mund til Mund hos Læg og Lærd, vandt midt i Raadet varme Venner og veltalende Forsvarere, og bragte selv Biskop *Mynster* til at vakle, lod selv denne Kæmpe, aabenbar meer af Tydsk end Nordisk |A:11| Retning, føle Overmagten af det Danske Hjerter. Finde vi os derfor alligevel skuffede i vore Forventninger, da er det dog ingenlunde i dem, hvormed vi stræbde at bringe Sagen paa Bane, thi de er alt vidt overtrufne, men kun i de overspændte Forventninger, det første, altid vidunderlig gode, Indtryk paa det Danske Hjerter vakde hos os, saa ved modent Overlæg maae vi finde, det er kun vor egen Utaalmodighed, der gjør os vrantne over, at vi ei kunde gjøre Umueligheder muelige, saa et nyt og dristigt Forslag skulde *paa eengang* vinde afgjørende Seier, ikke blot over Biskop *Mynsters* hele Anskuelse, Tvivl og Veltalenhed, men over alle muelige Fordomme, som Stats-Geistligheden gennem *femten* Aarhundrede med Fryd har næret, med Flid udbredt og med Fynd indskærpet, og endelig over et indgroet Nag til den *herskende* Kirke og til Forslagets Ophavsmænd: mig og Mag. *Lindberg*, som den forhadte Kirkes sidste Kæmper i Marken! Ja, jeg erklærer for Raadet, hvad jeg vil gientage naar og hvor det forlanges, at saa naturlig det end falder mit lyse Haab om Danmark ved mindste Opmuntring at overflyve alle Bjerge, og falder min Krigskhed at harmes, naar ikke Begivenhederne vil fare op og følge med, saa indseer jeg dog godt, mit Haab er udsvævende og min Harm ubillig, da Veiene hos os fra Arildstid var langt fra at være Jernbaner, var tvertimod saa dybe, at Man kun vanskelig kom frem, men, til vor store Lykke, ogsaa vanskelig tilbage.

|A:12| Det var da ikke for at klynke over, hvad jeg som Dansk Historiker nødvendig maatte forudsee, skøndt jeg som Nordisk Digter, begeistret af det Danske Hjertes Udbrud, for et Øieblik oversaae det, og ei for at bebreide enten Skæbnen eller Raadet hvad der, efter Omstændighederne, var uundgaaeligt, ikke derfor jeg reiste mig her i gode Dannemænds Forsamling, men for at vise, hvad der er mit Kald og min særdeles Pligt, at Sagen selv er god og uskyldig, saa alle de Indvendinger som er gjort eller kan gjøres derimod, lade sig ikke blot seierrig giendrive, men sønderknuse,

henveire og adsprede, uden at nogen Talekonst skal kunne samle dem igien. Det er *min* særdeles Pligt, thi det var i min Barm dette Forslag til en *Dansk* Samvittigheds-Frihed udrugedes, i min Hjerne det udviklede og klarede sig, det var mit Øie, der først havde den Lykke at fryde sig ved det milde Lys, der som en Fredens Soel opgik over den sørgelige Valplads, hvor jeg selv forblindet havde kæmpet langt meer til den Døds Vinding, jeg hadede, end til det Livs Værn, jeg elskede, denne sørgelige Valplads, denne mørke *Kirkegaard*, hvor vi sloges med Dødning-Been om Veien til det evige Liv! Ja, hvor omhyggelig Man end, af virkelig eller blot tilsyneladende Skaansel, har undgaaet at nævne mig ved disse Forhandlinger, saa har Man dog ei kunnet undgaae at pege paa mig, og havde Man end, saa blev det dog ligefuldt hverken Præsterne paa Grevskabet eller engang Mag. *Lindberg*, men *mig*, der først og fremmest maa staa baade Samtid og Efterslægt |A:13| til Ansvar for, at dette Forslag, hverken heelt, som det er gjort, eller halvt, som det her er taget, er et luftigt Hjernesvind eller en letsindig Grille, end sige da et sort Forræderi mod Christendommen og den Stats-Kirke, hvori jeg blev indviet, eller et ligesaa sort papistisk Rænkesvind, hvori faure Ord skulde fryde Daarer og fange trohjertige Landsmænd; men at det er Udbyttet ikke blot af mange Aars alvorlige Betænkning, men af deres lærerige Erfaring, saa hvis *Danmark* forskiød det, uden at have hørt noget Bedre, da var det ikke min Skam, men kun Danmarks Skade. Dette mit Regnskab er nu vist nok alt for stort, til at det her kan opgiøres, og Fordommene baade mod *virkelig* Samvittigheds-Frihed, mod os saakaldte overdreven Rettroende (Ultra-Orthodoxer) og mod mig især, baade saamange og saa dybt indgroede, at til med Rod at oprykke dem vil de Øieblikke kun lidt forslaae, jeg endnu tør gjøre Regning paa Raadets Opmærksomhed; men jeg kan og bør dog stræbe at vise, at ingen Fordom burde have mindste Vægt i saa klar og fælles gavnlig en Sag, som alle Indvendinger kun tjene til at sætte i et skønnere Lys.

Jeg vil da ikke pine mig med Beviser for mine og mine Venners rene Hensigter, thi hvad der er inden i Mennesket, veed jo kun Menneskets egen Aand og Han, som dømmes aldrig for tidlig, ikke heller vil jeg spille Tiden med Formodninger og Spaadomme om al den Lykke og Held, Samvittigheds-Friheden efter mit Forslag vilde bringe; thi skiøndt jeg langt |A:14| heller spaaer mit Fædreneland vel end ilde, og formoder virkelig, *Frihed* vil i alle Henseender være det tjenligere end *Trældom*, saa er det dog ikke i udsvævende Formodninger om det Tilkommende, vi skal søge Reglerne for vor Betragtning og Behandling af det *Nærværende*, men i Sammenligningen af det Nærværende selv med den lærerige Erfaring, det Forbigangne skænker.

Her, midt i et protestantisk Land, som for længe siden høitidelig har forsaget alt *Papisteri*, som en væsenlig Deel af

Djævelens Gierninger, og her, i et *Folkeraad*, hvoraf Majestæten viselig har udelukt *sin Geistlighed*, som saadan, og hvori han ligesaa viselig har givet sine *Bønder*, som saadanne, Sæde og Stemme, og endelig ved dette Møde, hvor de *Geistlige* Indvendinger selv mod *Jøderne* blev djærvt afviste; her kan det umuelig behøves udførlig at vise, hvor latterlig *Geistlighedens Protest* mod Folkets og især mod *Bøndernes Samvittigheds-Frihed* vilde være; men det kan dog aldrig skade at minde om, at en saadan papistisk Protest vilde være ligesaa *uchristelig* som den er *udansk* og *uprotestantisk*, det kan maaskee endog behøves, da en Røst, Man mindst skulde vente det af, maaskee af de Fleste ubemærket men dog lydelig, her midt i Raadet har erklæret, at Spørgsmaalet om Folkets Samvittigheds-Frihed hørde "*under Geistlighedens Forum.*"

Jeg kan godt forestille mig den Uvillie, hvor **A:15** med det ærede Medlem fra *Odense* maa høre en af sine Yttringer kaldt *papistisk*, men i det jeg erklærer mig aldeles overbeviist om Hr. Cancelliraad *Hempels* Protestantisme i Troes-Sager, maa jeg bede ham undskylde, at jeg ei kan kalde hans Anskuelse af det *Borgerlige Selskabs* Forhold til *Geistligheden* andet end *papistisk*, da den baade er grundet hos den *Pavelige Geistlighed* og paa det klareste bestridt i den *Augsburgske Confession*, som tydelig erklærer, at hvad *Tvangs-Ret, Magt* og *Myndighed*, Bisper eller andre *Geistlige* kan have, det have de ene af den *verdslige Øvrighed* og paa ingen Maade i Kraft af deres Embede, som Lærere i *Christi Kirke*.

Efter *Confessionen* er nemlig *Protestanter* og *Papister* aldeles enige saavel om den almindelige christne Tro, som om at der er en *Lærestand*, indstiftet af vor Herre *Christus* selv, men det er egenlig det store Tvistens Æble imellem dem, at *Papisterne* paastaae, den verdslige Øvrighed skal lade *Geistligheden herske* over deres Undersaatters *Samvittighed* og skal straffe hvem der viser sig gienstridig, hvorimod *Protestanterne* staae hardt paa, at *Christi Rige* er slet *ikke af denne Verden*, saa hans Embedsmænd har ikke mindste Ret til at kræve anden Lydighed end den, Man *godvillig* viser dem for *Christi Skyld*.

A:16 Efter Alt hvad jeg kiender baade til den *Hellige Skrift* og til *Kirke-Historien*, finder jeg nu ogsaa, at *Luther* og hans Venner havde aabenbar Ret, saa vel er den *Christne Kirke* et af *Staten* aldeles *uafhængigt* Begreb, hvorfor der ogsaa i alle Riger og Lande kun findes en *eneste* Christen Kirke; men dette Begreb er aldeles *uverdsligt*, har kun sin Virkelighed i *Frihedens Aand*, og forsvinder saasnart Man kommer paa *Tvangens* Enemærker. *Stats-Kirken* derimod, hvor en vis *Geistlighed*, den være christelig, jødisk, tyrkisk eller hedensk, har visse bestemte *Pligter* og *Rettigheder*, *Indkomster* og *Virkekredse*, det er et aldeles *verdsligt* og *juridisk* Begreb, ligesaa forskielligt som Loven derom i de forskiellige Riger, og samme Foranderlighed underkastet som alle andre borgerlige

Indretninger, hvis Opkomst og Undergang, Bestandighed eller Omskiftelse vist nok, som hele Verden, i Grunden styres af *Forsynet*, men beroe dog nærmest til enhver Tid paa vedkommende Regiering og Folks herskende Anskuelse. Derfor spurgde heller hverken *Frederik den Første* i *Danmark* sin *Geistlighed*, om han maatte give de første *Lutheraner* virkelig Samvittigheds-Frihed, ikke heller spurgde *Christian den Tredie* sin *Geistlighed*, om han maatte aldeles omdanne vor *Stats-Kirke*, men gjorde det med Rette trods alle dens Indsigelser, og den *Enevoldsmagt*, vore Konger nu har, kan |A:17 dog vel ikke indskrænke deres Magt over *Stats-Kirken*, eller hindre dem i at gjøre alle de Forandringer med den, de finde passende med Tiden og tjenlige for Riget.

Ligesom jeg da før udviklede, at Folket naturligviis aldrig fik virkelig Samvittigheds-Frihed, naar *Stats-Geistligheden* maatte raade, saaledes mener jeg nu ogsaa at have viist, at *Stats-Geistligheden* ei har mindste Ret til at raade, men er en *Skabning* af den *Danske Regiering*, som har Ret til at ophæve eller omdanne vor *Stats-Kirke*, og gjøre den enten saa tvungen eller saa fri, saa herskende eller saa tjenende, som den behager, og vil da sikkert nu gjøre den saa *folkelig* som mueligt, da den ene er til for Folkets, ligesom Sabbaten for Menneskets Skyld, og da den nu, deels forhadet og deels forladt af Folket, i sin gamle Skikkelse kun er til Byrde og, hvor *Sogne-Præsterne* udøve deres *Tvangs-Ret*, til utaalelig Plage. *Danmark*, vidner Historien, var et *frit* Kongerige, ikke blot da Kong *Christian den Tredie* med *Protestantisk* Anskuelse grundede den *Stats-Kirke*, vi nu har Ruinerne af, men ogsaa da *Knud den Hellige*, med *Papistisk* Anskuelse, grundede den *Statskirke*, hvor *Samvittigheds-Tvungen* har hjemme! *Danmark* var et ældgammelt, frit Kongerige, selv da *Ansgar* for tusind Aar siden kom herind med Christendommen, som en fremmed Giæst, og fik af Kongen Tilladelse til at bygge de |A:18 første Kirker i *Slesvig* og *Ribe*, og fik Lov til at christne og døbe hvem han dertil kunde formaae, ei med Sværd eller Svøbe, men med overtalende Ord, og om da end den Herre, hvis Tjener han kaldte sig, havde sagt, Hans Rige var af denne Verden, saa kunde dog hverken *Ansgar* eller hans Eftermænd i tusinde Ledd derved faaet mindste *Tvangs-Ret* over fribaarne *Dannemænds* Tro og Samvittighed, og aldrig kunde Kongen have saamegen Frihed til at forlene dem dermed, han jo havde og har den Samme til, med langt mere Føie, at giengive alle *Dannemænd* deres naturlige, i Grunden umistelige Frihed.

Saaledes vilde Sagen staae, om end vor *Stats-Geistlighed* var ligesaa *Luthersk*, som da *Christian den Tredie* gav sin *Kirke-Ordonans*, eller ligesaa sadelfast, som da *Christian den Femte* fastsatte dens Pligter og Rettigheder i *Lovens* anden Bog, eller ligesaa eensformig, som da *Christian den Sjette* ved en *Forordning* indførte *Confirmationen*; thi *lovlig* kan en *Skaber* aldrig blive

afhængig af sit Værk, og vor *Stats-Geistlighed* er en *Skabning* af vore *Konger*, saa, naar Kongen tager Sit, har den hverken i det Hele eller i det Enkelte mindste Ret til at beherske Næstens Tro og Samvittighed, eller blande sig i hans Gudsdyrkelse. Men hertil kommer, hvad umelig kan være blevet skjult for Committeeen, da det er os alle vitterligt, at Majori|A:19teten af vor Geistlighed, for meer end en heel Menneske-Alder siden, har brudt sin Pagt og derved forbrudt al den *Tvangs-Ret*, hvormed den kan have været forlenet, og naar den desuagtet nu vil udøve en langt større Tvang end i Christian den Tredies eller selv i Christian den Sjettes Tid, da er det i *Grunden* ligesaa ulovligt som utaaleligt.

Dette er den *Modsætning* mellem *Loven* og *Livet*, som Mag. *Lindberg* saa kiendelig har udhævet og lagt til Grund for sin Bøn om en ny Indretning i vor *Stats-Kirke*, saa den ved *fælles Frihed* tilbagevandt den Ligevægt, Man fordum søgde i *fælles Trældom*, men som gik aldeles tabt, da Præsterne tog sig den *Frihed* at følge deres eget Hoved, og vil nu tvinge Folket til i deres Saligheds Sag at rette sig efter et Hoved i Dag og et Andet i Morgen, den urimeligste saavel som den utaaleligste *Trældom!* Denne *Kiendsgierning*, som gjør Udslaget, har imidlertid Committeeen kastet et Slør over, hvorved ikke blot Mag. *Lindberg* og hans Venner stilles i et ufordeelagtigt Lys, men Synspunkten aldeles forrykkes.

I *Christian* den Tredies Tid reformeredes nemlig vor *Stats-Kirke* ligesaavel efter *Folkestemmen* som efter Kongens Anskuelse, og skjøndt det altid var en slem Levning af *Papisteriet*, at *alle* Landets Indbyggere *borgerlig* forpligtedes til at være Medlemmer af *Stats-Kirken*, enten de virkelig havde den i Samme |A:20fastsatte *Tro* eller ikke, saa var der dog en *fastsat Tro* baade for *Geistligheden* og *Folket*, hvori *Sognepræsterne* ei vovede at forandre det Mindste, saa Aaget var eens for Alle. Hvor nu alle Præster *lære* og *døbe eens*, der synes det, Man godt, for en vis Ordens Skyld, kan befale Enhver at tage *Sacramenterne* i sin *Sogne-Kirke*, men selv dette Konge-Bud er neppe ældre end *Christian* den Femtes Lov, altsaa fra Slutningen af det *Syttende* Aarhundrede, og at dette Kongebud, hvorpaa *Sognepræsterne* grunde deres *Tvangs-Ret*, dog ingen vilde give dem, har jeg alt oplyst ved at pege paa de *Cancelli-Bevillinger*, hvori *Sognepræsterne* vel forbeholdes deres "*lovlige Rettigheder*" det vil sige: *Indtægter*, men fradømmes klarlig *Ret* til at forbyde Vielse, Barnedaab &c af fremmed Præst. I *Christian* den Sjettes Forordning om *Confirmationen* er da heller ikke mindste Spor af *Tvangs-Ret* til *Sogne-Præsten*, men vel *over* ham, da han paa Landet uden al Betaling skulde undervise og confirmere Ungdommen, og at *Sognepræsterne* endnu ved Enden af det Attende Aarhundrede ei har vidst af nogen *Eneret* ved *Confirmationen*, slutter jeg deraf, at baade i *Sælland* og *Jylland* taalde de, skjøndt med Ærgrelse, at en

Nabopræst endog confirmerede deres *Nedviste*.

Nu kan dog Ingen nægte, det er en fortvivlet |A:21|Sag, naar Sognepræsterne, paa en Tid, da de saa lidt som muelig stemme overeens, øve større Tvang, end da Alt var saa *eensformigt*, som Man kan tænke sig, nu maae dog vel Alle bekiende, det er en utaaelig Modsætning mellem Loven og Livet, at medens den *Tro* og *Lærdom*, alle vore *Lougivere* lagde an paa at fastsætte, er ikke blot saa ubestemt men saa forskiellig og modsat som muelig, er derimod den uvisse, ubestemte, af Regieringen praktisk benægtede *Tvangs-Ret* i Troes- og Samvittighed-Sager blevet det eneste virkelig *Faste*, *Bestemte* og *Eensformige* i vor Stats-Kirkes Indre, især til Plage for dem, der har den *Tro* og kræve den *Lærdom*, *Loven* fastsætter! Dette er en Tilstand saa ganske uden Exempel i alle *Stats-Kirkers* Historie, at vi er lovlig undskyldte, naar vi, under disse Omstændigheder, opsiger en *Geistlighed*, der kræver *Selvmodsigelse*, Huldskab og Troskab, og den statskirkelige Forvirring er baade saa ny og saa grændseløs, at intet Middel derimod kan enten være saa nyt eller saa dristigt, at det derfor skulde forskydes, thi hvor der Intet er at tabe, uden Pine og Plage, der er Tabet saa stor en Vinding, at det vilde være Daarskab enten at kræve Sikkerhed for mere, eller at ængstes over de muelige Følger, der aldrig kan tænkes enten saa ubehagelige eller saa farlige, som det Nærværende er.

Jeg har jo nok hørt, at Forskiellen mellem vore Præsters *Tro* og *Lærdom* skal for det meste være meget |A:22|“*uvæsenlig*,” og har jeg forstaaet Biskop *Mynster* ret, som jeg dog ingenlunde tør paastaae, da helder han imellemstunder til samme Mening; men de lærde Mænd og store Tænkere maae nu kalde Forskiellen *væsenlig* eller *uvæsenlig*, saa er *Modsætningen i Livet* dog lige *virkelig*, og selv her i Raadet har jeg lagt Mærke til, Man, naar Talen bliver om *Troen*, adskiller sig temmelig skarpt fra hinanden. Saameget er desuden unægteligt, at vil Man kalde den Forskiel, der nu er paa vore Præsters *Tro* og *Lærdom* *uvæsenlig*, da maa Man ikke blot kalde Forskiellen mellem *Lutheraner*, *Calvinister* og *Catholiker*, men ogsaa den mellem alle Disse og *Socinianerne* ligesaa, og at kalde *uvæsenligt* for *Mennesker* hvad dog i *Menneske-Historien* har giort og sagtens altid vil gjøre en *væsenlig* Forskiel, det hører aabenbar til det reen *speculative* Element, der ikke til Livets Fordeel udmærker den *Tydske* Philosophi fra den *Engelske*, som ikke kiender nogen væsenligere Forskiel end den mellem “en *død Mand* og en *levende Gud*.”

Man kalde derfor *Modsætningen* i vor Stats-Kirke *væsenlig* eller *uvæsenlig*, efter de modsatte Skolers Sprogbrug, saa veed vi dog Alle, det er en saa *virkelig* Modsætning, som *Ja* og *Nei* om Et og det Samme, om det *Høieste*, Man kan tænke sig, om det *Dybeste*, Man kan føle og om det *Helligste*, Man kan nævne, saa vor

*Stats-|A:23*Geistlighed, betragtet som en Eenhed, er den klareste *Selv-Modsigelse*, Man kan finde, og skulde da vi gammeldags *Lutheraner* være de Eneste, der, under disse Omstændigheder, finde de ikke blot *dødelige* men idelig *omflyttende* Sogne-Præsters Tvangs-Ret i Troes og Samvittigheds-Sager *utaalelig*, da maatte det unægtelig være, fordi *kun vi* regnede Tro og Samvittighed til det *Væsenlige* for Mennesket. Troede jeg nu, det saa var, troede jeg, at, paa os nær, som vel maa være meget Faa, siden Man ikke finder *vor Trang* værd at nævne, brød Ingen i *Danmark* sig enten om Himmerig eller Helvede, altsaa ei heller om Veien dertil, da vilde vi naturligviis ikke blot foreslaae Sognebaandets Løsning, men *Stats-Kirkens* fulde *Opløsning*, som en “energisk Besparselse” for hele Riget, og jeg er ikke af dem, der skulde klynke over at være fri Præst for en Menighed saa fri, som de Christnes var i Begyndelsen, men det troer jeg ingenlunde, men seer i den herskende *Ligegyldighed* for det Kirkelige kun en nødvendig Følge af *Samvittigheds-Tvangen*, hvorfor den ogsaa alt i Hovedstaden, hvor der findes lidt *Frihed*, betydelig har aftaget, og derfor var det, jeg efter moden Overveielse, i en lille Bog om “den *Danske Statskirke*,” (som jeg alt ved første Møde tog mig den Frihed at tilsende Raadet) foreslog, at den *Frihed*, Præsterne selv havde taget sig, skulde *stadfæstes* og *udvides*, men hele Folket da ogsaa gives *frit Valg* |A:24 mellem alle *Præsterne*. Dette Forslag, i Mag. *Lindbergs* udmærket klare Bearbejdelse, var det nu, Committeen vel paa en Maade lagde til Grund, men kun for strax at halshugge det efter *Kongeloven*, og udelukkende befatte sig med *Sognebaandets Løsning*, hvorom der dog var et *eget* Bønskrift fra ni *Sognepræster*, som, naar Undersøgelsen skulde indskrænke sig dertil, vilde været det bedste Grundlag og forebygget megen Mistydning saavel af Sagen selv som af Vedkommendes Hensigter.

Om nu virkelig Mag. *Lindberg* har fortjent at stemples til en Avindsmand af den *Augsburgske Confessjon* og det *Apostoliske Symbolum*, kan han vist nok trøstigt overlade til Kirke-Historien at opklare, og da Hr. Biskop *Mynster*, hvad det *Apostoliske Symbolum* angaaer, har offentlig viist sig ligesaa indtaget *imod* det, som Mag. *Lindberg* for det, maa Man vel formode, det var en af de Punkter, hvori Hr. Biskoppen gav efter for at blive i Majoriteten. Hvorvidt derimod Mag. *Lindbergs* og mit *Freds-Forslag* fortjende at halshugges efter *Kongeloven*, det er et Spørgsmaal, som væsenlig angaaer Sagen, og som jeg derfor i Korthed maa stræbe at besvare.

At dette *Freds-Forslag* er ægte *Dansk* og tiltalde derfor ogsaa i Raadet øiensynlig det *Danske Hjerte*, har jeg allerede bemærket, men jeg vil nu tilføie, at saa fordeelagtig denne Egenskab end i Længden maa blive Forslaget, var den det dog her mere |A:25 til Skade end Gavn, deels fordi Man i *Danmark* er meget bange for at prøve, hvad de *Fremmede* ikke har prist, og deels fordi Forslaget

maatte synes meget fredeligere og meget Danskere end baade Mag. *Lindberg* og jeg, hvorved det faldt netop dem mistænkeligt, der skulde været dets fødte Værger, dem mistænkeligt, der ellers inderlig gierne rakde Haand til at nedbryde det statskirkelige Fangetaarn, saa der ei blev Steen paa Steen.

At nu hvem der slet ikke kan lide enten *vor* Tro eller *vore* Personer, ingenlunde vil tiltroe os den høihjertede Selvfornægtelse, der synes at høre til, naar saadanne *Krigsmænd* af Moders Liv skal foretrække *Freden*, og saadanne *Zeloter* anbefale almindelig *Samvittigheds-Frihed*, det er saa naturligt, at jeg, langt fra at besvære mig derover, tvertimod, til vore ærede Modstanderes Beroligelse og Triumf, vil forraade den Hemmelighed, at *Æren* for dette Forslag ingenlunde tilkommer os, men kun *Danmark* og *Frihedens Aand*, som har afnødt os det. Vel maa jeg overlade til Andre, som kun alt for gierne paatage sig Uleiligheden, at skyldes os for Had til Samvittigheds-Frihed; thi denne Frihed har vi altid anbefalet, og det ikke som de, der finde, den har Intet med "*Ord og Gierninger*" at bestille, men som *Engelskmænd* har og forstaae den, saa *Stats-Kirken* vel bliver *uforandret*, men Hvem der vil, kan frit gaae |A:26| ud og følge sit eget Hoved. Men netop det, at det kun var *Engelsk* Samvittigheds-Frihed, vi *først* tilbød og stræbde af al Magt efter at drive vore Modstandere ud af Stats-Kirken, det beviser jo noksom, at kunde vi tilvristet os Seiren, vilde denne lidt kostbare og for Dannemænd ubekvemme Samvittigheds-Frihed været Alt hvad Man kunde ventet af os. Først da dette Haab glippede, bad vi om Tilladelse til *selv* at gaae ud og overlade vore *Modstandere* *Stats-Kirken*, og det var unægtelig en meget beskeden Bøn af dem, der, hvad end Biskop *Mynster* tænker, kan dog maale sig med Enhver i Hengivenhed til *Kongeloven*, den *Augsburgske Confessjon* og det *Apostoliske Symbolum*, men havde Man opfyldt vor Bøn, vilde vi dog neppe nu gjort Forslag til den *Stats-Kirkes* Vedligeholdelse, der da vilde staaet fiendtlig mod os, som en *Sekt*.

Kun, da alt Andet glippede, begyndte vi halv i Fortvivelse at overveie, om ikke maaskee vor Stats-Kirke, saa forstyrret som den synes, dog ved en lille Forandring kunde yde os og vore Troesforvandrede den *nødvendigste* Frihed, naar vi bekvemmede os til at unde Næsten samme Frihed, vi selv vilde nyde, og nu fandt vi, til Danmarks og Frihedens *Ære*, at det her vilde være meget mueligt, naar Man blot løste Sognebaandet og gjorde *Præsternes Stilling* saa *fri* som mueligt. Vi regnede nemlig herved paa den *Danske Fredelighed*, som gjør, at Man her |A:27| langt bedre end andensteds taaler at selv Ens Nærmeste er af en anden Tro, naar Man kun selv maa beholde *sin* i Fred, vi regnede paa den *Danske Fædrelandskiærlighed*, som skyer et formeligt Kirkebrud, der let kunde vække Borgersplid, men giver os en hjertelig Foreningspunkt, hvor forskiellig end vor Tro og Tankegang ellers kan være, og

endelig regnede vi paa den *Danske Redelighed og Billighed*, som vilde gjøre, at naar Kirkefreden blev sluttet paa de Vilkaar, at hver kunde beholde sin Tro, Man da ogsaa, ved upartisk at kalde dygtige Mænd af alle Bekiendelser til *Præster i Statskirken*, vilde gjøre *Troes-Friheden* til en levende *Sandhed*. Om vi nu heri har regnet feil, vil Tiden vise, men aldrig kan vi dog fortryde, under en for alle dybere Naturer fortvivlet Kirke-Stilling at have givet det Raad, vi holdt baade for det klogeste og det bedste, baade for det nemmeste og det mest folkelige, og aldrig fortjende dette Raad enten at behandles med Foragt eller at stemples til Kiætteri af dem, der ei vidste noget Bedre men kun Lidt af det Samme, med urimeligt Paahæng, at foreslaae.

Naar Man nemlig foreholder os *Kongeloven*, den *Augsburgske Confessjon* og det *Apostoliske Symbolum*, som et Dannevirke, vi er formastelige nok til at ville nedbryde, maaskee for at indsmugle *Catholicisme* i Landet, naar det foreholdes os af en Committee med Biskop *Mynster* |A:28i Spidsen; kan, ja, maae vi ikke da frimodig spørge: *hvem uden vi* har i vore Dage stridt for *Kongeloven*, *Confessjonen* og det *Apostoliske Symbolum*, og hvorledes kunde vi ane, at naar vi var trætte af at kæmpe for de Døde mod de Levende og for Loven mod Livet, da Biskop *Mynster*, der aldrig havde understøttet, men vel misbilliget vor Kamp, selv vilde afløse os og tage *Kongeloven* endnu langt strængere end vi, paastaae at efter den skulde Kongen ei blot beskytte Tilhængerne af den Augsburgske Confessjon, men ogsaa med Magt *tinge* sit Folk til i det mindste at lade, som den endnu var efter deres Hoved? Og maae vi ikke atter spørge, om *Raadet* baade finder det rimeligt, at det vil bære for Biskop *Mynster* hvad der brast for os, og finder det ønskeligt, at den gamle Tvang blev fornyet, og det uden engang at tillade de dermed Misfornøiede fri Udgang af Stats-Kirken? Svarer Raadet Ja, saa velan! Ingen i Danmark kan bedre end vi bære de Lænker, som smeddedes af vore egne Troes-Forvandte, og Ingen har mindre Ret til at klynke derover, men saa maa Alt ogsaa virkelig *blive ved det Gamle*, og enten maa alle Sognepræsterne ved et Trylleslag omskabes efter *Loven*, eller *Sognebaandet* maa løses, til de paa en naturlig Maade atter blive Loven lydige; thi skeer Ingen af Delene, skal vi trøste os med det blotte og bare *Lovens Bogstav*, hvis Afmagt Ingen kiender bedre end vi, som førde det i Marken mod Overtræderne, da er den |A:29Trøst jo kun bitter Spot, som, efter Ordsproget, gjør ingen Mand godt, og løser ligesaalidt den indviklede Knude, hvorpaa Vedligeholdelsen af den Danske Stats-Kirke og rimeligviis hele Skikkelsen af Danmarks Fremtid beroer!

Saaledes har jeg da oplyst, at naar kirkelig Friheds Venner finde *Sognebaandets Løsning utilstrækkelig*, da er det ikke vor Skyld, at *Committeen* har indskrænket sig til denne Deel af vort Forslag, og at naar *Tvangs-Kirkens* Velyndere bebreide os at ville berøve den sin

gamle, ærværdige Skikkelse, da rammer Bebreidelsen kun Tidens Aand og vore theologiske *Modstandere*, da vi, efter at være graanede og hardtad knuste ved dens Forsvar, kun foreslaae at ordne hvad der ei lader sig ændre, saa Tvangen dog ei skal falde haardest paa Lovens Venner, men *Friheden* blive *giensidig*.

Uagtet imidlertid Committeen, ved ene at befatte sig med Spørgsmaalet om *Sognebaandets Løsning*, har indviklet Sagen og gjort den mistænkelig for Adskillige, som ellers kraftig vilde understøttet den, saa er dog ogsaa Ophævelsen af Sognepræsternes Tvangs-Ret i og for sig selv baade saa uskyldig og saa uundværlig for dem af alle Bekiendelser, der ei kan skifte Tro og Lærdom saa tit som Sognepræst, at Bønnen derom er nem at forsvare, og Indvendingerne derimod kun frygtelige ved den Kiedsommelighed, det medfører at vise, de er *samtlig* grebne af Luften.

|A:30*Hr. Præsident!*

De ærede nys den gode Sag og tilfredstillede Deres Hjertes Danske Følelse, ved frit og aabent at paaanke den lange Dvælen ved “de formeentlige Aarsager og de formeentlige Følger,” hvor kun de virkelige Forhold, Ret og Billighed, burde komme i Betragtning, og De har derved forud advaret mig mod al Vidtløftighed enten om *Sognetvangs-Idyllen*, eller om alle de Uhyrer Friheden muelig kunde avle, saasom en Hærskares Mangfoldighed af *kirkeløse* Mennesker, af *daarlige Confirmander* og *gudelige Forsamlinger*. Selv havde jeg ogsaa mest Lyst til i denne Henseende kun at spørge Raadet, hvad jeg skulde svare, om Nogen vilde indvende, at da hver *Kirke*, efter Sigende, har sin egen *Nisse*, som ligger i Taarnet, saa vilde han udentvivl blive rasende naar hans Kirke tabde Søgningen, og kunde muelig spille os et Puds, saa der blev Kvægsyge over hele Landet, hvad dog unægtelig var en stor Plage, som Man gjerne maatte beholde Sogne-Tvangen for at undgaae? Jeg vilde gjerne spørge, om hertil var Andet at svare, end at jeg fandt, det var ligefuldt bedst, vi blev det utaalelige Aag kvit, og lod det komme derpaa an, først om der var nogen *Nisse* uden i de gamle Munkes Hjerne, dernæst om han vilde blive rasende over Friheden, for det Tredie, om han *virkelig* kunde spille os et Puds, og for det Fjerde, om vi fik Kvægsyge.

Da der imidlertid er lagt saamegen Vægt paa alle de uforudseete og uforudseelige Følger, maa jeg **|A:31** dog stræbe at vise, at har jeg end overseet mange bedrøvelige Følger af Friheden, som Andre finde *muelige*, saa har jeg dog Ingen overseet, som Raadet, efter modent Overlæg, vil finde rimelig!

Naar Man saaledes ynkes over alle de “Kirkeløse”, Man formoder, Sogne-Friheden vilde skabe, og peger paa *Hovedstaden*, som et advarende Exempel, da, skøndt jeg ligesaalidt forud har tænkt paa det, som paa Nissen eller Kvægsygen, troer jeg dog at

kunne stille Raadet temmelig god Sikkerhed for, at dermed har det ingen Nød; thi Raadet behøver blot at huske sig om, ja, behøver blot at see sig om i *Roskilde Domkirke*, for at vide, at hvor stor end Kirke-Tomheden maatte være i Hovedstaden, er den dog ingenlunde, som Friheden, indskrænket dertil, men tvertimod saa stor som vel muelig i de *mindre Kiøbstæder* og mangansteds paa Landet, hvor dog *Friheden*, som ikke fandtes, umuelig kan have gjort Ulykken. *Tvangen* er altsaa i det Mindste ligesaa slet en Kirkeværge som *Friheden*, og da det desuden netop i *Kirken* er en *utaalelig* Person, kan der aldrig tabes noget men lettelig vindes meget ved at give den sin Afsked; thi, uden paa Frihedens Vegne at turde love Kirkerne Søgning, hvordan saa end Præsterne er, saa giver dog Fornuften, at Man *snarere* finder en Præst efter sit Hjerte, sit Hoved eller sin Smag, naar Man har en Slump at vrage i og vælge blandt, end naar Man er bundet til Een ad Gangen, som han, under idelig Omskiftelse, **A:32** kan falde. Det kan derfor vist aldrig hænge rigtig sammen med den Slutning, at de *Kirkeløse* i Hovedstaden skulde være *Frihedens Børn*, men de er sikkert hendes, som hele Landet over “føder til Trældom”; og den Smule Frihed, Hovedstaden har, vil sagtens have bidraget Sit til at formindske Antallet, siden der aabenbar er langt mindre *Ligegyldighed* for det *Kirkelige* i *Kiøbenhavn* end i Nogen af de mindre *Kiøbstæder*, jeg kiender noget til. I Hovedstaden selv er der vist heller ikke mindste Tvivl om, at jo f. Ex. Mange, som hørde til de *Kirkeløse*, da Præsten i *Spjellerup* blev *Capellan* ved *Frue-Kirke*, ved Hjælp af *Sogne-Friheden* knyttede sig til ham, saa jeg kan slet ikke begribe, hvorledes netop denne Hædersmand, nuværende Biskop *Mynster*, saa aldeles kan miskiende *Frihedens rimelige* Følger, som visselig ei er en Skabelse men en Omskabelse af de *Kirkeløse*.

Naar jeg imidlertid kalder det høist rimeligt, at Friheden vilde betydelig formindske de *Kirkeløses* Antal, som *Tvangen* under nærværende fortvivlede Omstændigheder daglig maa *formere*, da mener jeg naturligviis ikke en saa tvivlsom Frihed, som den, Committeen foreslog; thi naar Man husker, at *nu* kan de *Kirkeløse* være meget rolige baade for paatrængende *Husbesøg*, *Indmeldelse* til Bispem og *Bansættelse*, da seer Man strax, det var en daarlig Opmuntring at true dem med alle disse Ting, hvis de skulde faae isinde *udensogns* **A:33** at søge et kirkeligt Samfund, der kunde behage dem. Det synes derfor, som om Biskop *Mynster* ogsaa i denne Henseende ganske har tabt det *Nærværende* af Sigte over det *Forbigangne* og *Tilkommende*, thi at hænge saadanne Klodse paa de *udensogns* Kirkegiængere og gjøre vedkommende *Sognepræster* det saa surt at modtage dem, det vilde nok kun være rimeligt, naar Man enten forvexlede *Frederik* den *Sjettes* Dage med *Christian* den *Sjettes*, eller havde disses *Gienfødselse* i Sigte. Det er nemlig kun, naar Man med “*Bans-Trudsel*, *Halsjern* og *Helligbrøde*” stræber at

giøre *Kirke-Paraden* i hvert Sogn saa fuldstændig som muelig, kun da, mener jeg, det kan findes rimeligt, naar Man ei ganske vil modsætte sig Friheden, da at gjøre dens Benyttelse baade saa vanskelig og saa ærgerlig, som mueligt, fordi Man ellers ikke med "*Sjæle-Registret*" kan ordenlig kontrollere dem, der sjelden gaae til Kirke og aldrig til Alters.

Dette maa være Nok om de Kirkeløse, og jeg gaaer da over til de "*daarlige Confirmander*," som ogsaa er et af de Skrække-Billeder, hvormed man har villet kyse Frihedens Venner, eller maaskee kun give dem Anledning til nærmere at oplyse dens Nødvendighed.

Hr. Biskop *Mynster* har anmærket, at den *Kiøbenhavnske Frihed* netop ved *Confirmationen* har afstedkommet saa megen Ulæmpe, at Man derfor var nødt til 1825 i det Mindste at |A:34binde *Friskolernes* Ungdom til *Sognepræsten*, da de ellers søgde "mindre nøieregnende" Præster, og *hele* den *Kiøbenhavnske* Geistlighed har stadfæstet det med ham; men jo meer jeg tænker derpaa, des løierligere finder jeg det. Deels var jeg nemlig selv 1825 *confirmerende* Præst i *Kiøbenhavn*, og husker godt Anledningen til ovenmeldte Indskrækning, saa dersom Biskop *Mynster* har glemt det, skal jeg gierne ved Leilighed oplyse den snurrige Tildragelse, men her behøves det ikke, thi det er jo soleklart, at lod Nogle af Hovedstadens Præster sig friste til at antage *daarlige Confirmander*, da kan Fristelsen dog umuelig have været størst fra de *Uformuendes* Side, hvis Børn søge *Friskolerne*, saa naar det hedder, Man netop vilde hindre *disse* fra at søge "*mindre nøieregnende*" Præster, da vil Raadet strax mærke, det klinger usigelig pudsigt. Ligesaa pudsigt er unægtelig *samlige* *Kiøbenhavnske* Præsters Jammerklage over at Friheden *misbruges* saa forskrækkelig *hos dem*, thi den misbruges følgelig *af dem selv*, og det var da vist meget klogere at lade Misbrugen fare, end paa egen Bekostning at føre den i Marken mod den uskyldige Frihed, som jo uden *Præste-Hjelp* umuelig kan *misbruges*.

Det Sidste, den soleklare Sandhed, at naar *Friheden* kun bestaaer i at maatte vælge frit mellem *Statens Præster*, den da aldrig kan misbruges uden ved Hjælp af *Statens Præster*, |A:35det synes ikke blot Hovedstadens Præsteskab og Biskop *Mynster*, men hele Raadet, at have paa een Gang selv glemt og husket os paa. Man har i alt Fald slet ikke betænkt, at alle de *slette* og *daarlige* *Sogne-Præster*, som vilde misbruge Friheden til at antage *daarlige Confirmander*, har nu ligesaavel *Tvangs-Ret* i *deres Sogne*, som de *Dygtige*, *Nidkiære* og *Samvittighedsfulde* har i *Deres*, saa for at undgaae *de daarlige Confirmander*, Friheden muelig kunde misbruges til at skabe, holder Man paa alle de *daarlige Confirmander*, *Tvungen virkelig* hvert evige Aar nødvendig frembringer. Misbrugene ved *Confirmationen* maatte derfor i Hovedstaden være saa store, som de vilde, og Friheden maatte have

saamegen Deel i dem, som den kunde, saa er det dog soleklart, at naar f. Ex. *Runde-Sogn*, med sine 30000 Sognefolk, havde to daarlige eller ligegyldige Præster, og alle Sognets Børn dog var bundet til dem, da vilde *Fjerdeparten* af *hele Byens* Confirmander blive saa daarlige, som *Præster* kan gjøre dem, og det er dog vel meer, end alle Frihedens Misbrug kan udrette. Jo dygtigere og mere nidkiære jeg derimod tænker mig de *to* Præster i *Runde-Sogn*, med sine 30000 Sognefolk og 80 Skoler, des kiærere maatte de være ad *Friheden*, trods alle dens Misbrug, da det jo for deres egne Øine, saavelsom for Vores, maa være aldeles umueligt at forberede *alle* Confirmanderne taalelig godt. Ja, i det Hele skulde Man synes, at **A:36**Hovedstaden, hvor *Nikolai Sogn* og mange *Præstekald* er nedlagt, mens *Folketallet* betydelig steg, der maatte Præsterne, netop for de *daarlige Confirmanders* Skyld, elske Friheden ligesaa inderlig som deres Sognefolk, og ønske at de *Præster*, som har lidet eller intet Sogn, maatte ret kiendelig dele den uhyre Byrde.

Komme vi nu til Landet, da er Fordelingen af Confirmander vist nok ikke der saa øiensynlig nødvendig, men dog vil de mindre Sognes Præster altid have bedst Tid til at forberede dem, og da Benyttelsen af Friheden, som Biskop *Mynster* selv har bemærket, for Afstandens Skyld for det meste falder vanskelig, er de muelige Misbrug jo ikke værdt at nævne ved Siden ad *Tvangens Utaalelighed*, naar samvittighedsfulde Forældre enten boe i en af de jammerlige Præsters Sogn, eller har i deres Sognepræst en erklæret Fiende ad deres Tro, men skal dog sende ham deres Børn, hvis de ikke har Raad til enten at leie dem i Kost udensogns eller at *løse Bevilling*. Ved det Sidste er ovenikiøbet at bemærke, dels at *Bevillinger* jo er blevet *nægtede*, og dels at den *Kongelige Commissarius*, om jeg hørde ret, oplyste, at Cancelliet *netop* vilde gjøre *Vanskeligheder*, naar Man erklærede det for en *Samvittigheds-Sag* at faae sine Børn confirmerede udensogns.

At Man ved Friheden skulde faae flere daarlige Confirmander end Man har og faaer under Tvangen, **A:37**og tildeels netop *ved den*, er da ligesaa urimeligt, som at vi derved skulde faae flere *Kirkeløse*, og jeg maa nu vende mig til de *gudelige Forsamlinger*, der vel, som jeg mærker, i denne Forsamling er en killen Sag at røre ved, naar Man ikke uden al Barmhjertighed vil fordømme dem, men som jeg desuagtet maa berøre, dels for at vise, det er ligesaa *urimeligt* at *Friheden* skulde skaffe os Fleer af dem, men dog tillige for, paa egne og alle *christelige* Præsters Vegne, at protestere mod en Dom, vi umuelig kan underskrive.

Var det nemlig kun *visse* saakaldte “gudelige Forsamlinger,” Man brød Staven over for aabenbart Kiætteris eller anden Ondskabs Skyld, som der gik i Svang, det lod sig høre; men saavidt jeg har kunnet forstaae, lastedes og dømtes de her i Raadet blot *som* “gudelige Forsamlinger” *udenfor Steenkirken* og *uden* at være

fremkaldte af en Mand med “Kjole og Krave,” og nu spørger jeg ikke her, om saadanne Forsamlinger er *ulovlige*, hvad Retten maa afgjøre, men om de i sig selv er enten *uchristelige* eller *utilladelige*, hvad jeg ligefrem maa benægte. Det er jo saaledes Alle vitterligt, at det var “ulærde Almuesmænd,” vor *Mester* valgde til sine Apostler, og at *Christendommen* i sine første tre Aarhundreder, uden Sammenligning dens gyldne Tid, ene opholdtes ved “gudelige Forsamlinger” i Modsætning til *Templerne* og deres *Præster*, forbudte og forfulgte af den Verdslige Øvrighed, og **A:38**almindelig endnu langt sortere afmaalede end de Nærværende, og er det end ikke ligesaa vitterligt, er det dog ligesaa vist, at det var i saadanne af *Bisper* og *Præster* forbudte og forfulgte Forsamlinger, den *Lutherske Reformation* vandt Kræfter herinde til at afkaste *Pave-Aaget*, saa jeg maatte enten være meget vankundig i *Kirke-Historien*, eller langt borte fra *Luthers* og *Christi* Spor, hvis jeg banlyste *alle* de gudelige Forsamlinger, der mishage *Stats-Geistligheden*, uden Spørgsmaal om *Beskaffenheden* af denne Geistlighed og af disse Forsamlinger.

Uagtet derfor *vore* gudelige Forsamlinger ogsaa regne mig blandt deres *Fiender*, og kan ei med Rette tælle mig blandt deres *Venner*, kan jeg dog paa ingen Maade bryde Staven over dem for den blotte “*Forms*” Skyld, som de netop har tilfælles med “*Moder-Kirken*” i *Jerusalem*, og med de fri Forsamlinger i Reformations-Tiden, som blev vor *Lutherske* Statskirkes Moderskiød, og ligesaa lidt kan jeg kalde dem *borgerlig utilladelige* eller *utaalelige*, saa jeg misbilliger kun *Lysten* til dem, fordi jeg troer, Deeltagerne, under de *nærværende* Omstændigheder, *kirkelig* og *gudelig* talt, selv ikke vinde men tabe ved dem.

Om jeg da end kunde indsee, hvad jeg dog ingenlunde kan, at Almuesmænd fik mere Frihed til selv at holde gudelige Forsamlinger, fordi de fik Lov til at **A:39**lade *døbe* og *confirmere* og selv at gaae til *Alters* hos hvilken *Præst*, de vilde, og troede jeg derhos, hvad jeg dog ingenlunde gjør, at *Frihed* tjener slige Forsamlinger bedre end *Tvang*; saa maatte jeg dog finde Sognebaandets Løsning lige nødvendig, og berolige *Staten* med den simple Bemærkning, at for *den* er selv de daarligste gudelige Forsamlinger paa *fri* Haand langt tjenligere end de *Tvungne*, og en ønskelig Modvægt til de *Ugudelige*, den finder sig nødt til at taale. Vist nok kan Verden bedre lide de lystige Fyre, hvor gale de end gjør dem, end de surmulede Hældører, hvor spage de end er, og jeg er i denne Henseende selv lidt af et Verdens-Barn; men at Folk, naar de har *Lyst*, ei skulde have *Lov* til at samle sig ligesaa frit om en *Bibel*, om *Luthers Postil* og *Brorsons Psalmebog*, som om *Fiolen*, om *Flasken* og *Klørknegt*, det gaaer langt over min Forstand, og jo mere surmulede Folk er, desnødligere vilde jeg nægte dem deres eneste Fornøielse, som jeg ikke indseer kan skade Andre end dem selv.

Men sæt nu, at *vore* gudelige Forsamlinger ei blot var mig sørgelige, men ligesaa *utaalelige*, som de er Andre, da kunde jeg dog derfor lige lidt indbilde mig, at de vilde voxe og formere sig, naar Sognepræsterne mistede deres Tvangs-Ret i Samvittigheds-Sager, men jeg vilde snarere haabe, at de derved fik et Hjertestød, de seent eller aldrig forvandt. Deels har jeg nemlig lagt Mærke til, at i *Hovedstaden*, **A:40** hvor Man har lidt Frihed, vil disse Forsamlinger slet *ikke trives*, mens de blomstre, hvor *Tvangen* er størst, og deels kan jeg med min Fornuft begribe, at Almuen fristes meest til selv at holde gudelige Forsamlinger, naar den er misfornøiet med *sin* Sognepræst og maa dog ikke knytte sig til nogen Anden, saa ved Friheden hertil kan vel Mange *tabe*, men Ingen *vinde Lyst* til gudelige Forsamlinger og *Lysten* veed Man nok driver *Værket*. Raadspørge vi nu Kirke-Historien, da finde vi ogsaa, det var altid Ringeagt for *Stats-Geistligheden*, der fødte Almuens gudelige Forsamlinger, som da igien avlede Ligegyldighed for *Kirkens Naademidler*, saa disse Forsamlings ivrige Ledere ønske intet heller, end at Stats-Geistligheden, ved at forfølge dem, bestandig skal gjøre sig mere forhadet og ringeagtet, og at Ligegyldigheden for Sacramenterne skal stige ved *Tvangen* til at modtage dem hos ringeagtede eller forhadte Sognepræster. Hos os er den Ting endnu i sin Barndom, saa jeg troer virkelig, dette Slags gudelige Forsamlinger vilde hardtad ganske forsvinde, naar Man holdt op at forfølge dem og gav fri Adgang til *Sacramenterne*, hvor de forrettedes til Opbyggelse; men skuffedes jeg end i dette Haab, kan det dog aldrig glippe, at hvad *Tvangen* har født, vil den ogsaa fostre. Jeg kan jo nok vide, Man tænker, at naar Sognebaandet var løst, vilde de Præster, der hidtil saa tappert forfulgte de gudelige Forsamlinger, lade Hænderne synke, og det tænker jeg med; men **A:41** har Man dog endnu ikke lært at denne Tapperhed er ilde stædt, naar Man ikke vil have Forsamlingerne udbredt over hele Landet!

Skal jeg endnu tale om "Idyllen" eller det *Patriarkalske* Forhold mellem *Sognepræsterne* og *Almuen*, som Hr. Biskop *Mynster* frygter for, *Friheden* skal gjøre saa kiendeligt Afbræk, skjøndt *Frihed* dog pleier at være alle *hjertelige* Forholds *Fostermoder* og *Tvang* deres *Pest*? At tale om Sligt mellem de *tomme Kirker* og under den *aabne Feide* mellem Sognepræsterne og en stor Deel af Almuen, indseer jeg godt, falder latterligt; men Biskop *Mynsters* veltalende Skildring deraf og det dybe Indtryk, den synes at have gjort paa Raadet, nøder mig jo til det, thi Oplysning maa en Sag ikke fattes, der er mig soleklar. For at den nu kan blive Raadet ligesaa, vil jeg slet ikke tvistes med Nogen om, hvormeget *Idyllisk* der ved dette Aarhundredes Begyndelse kan have været mellem Præsten i *Spjellerup* og hans Sognefolk, eller hvormeget der endnu kan findes enten i *Stevns herred* eller i *Vensyssel*, men kun paastaae, at hverken har Sognepræsternes *Tvangs-Ret* frembragt det Idylliske,

ikke heller maa Man tøve med at ophæve den, hvis der skal komme det mindste Saadant til Efterslægten. Man kunde nemlig med langt mere Føie kalde den stiveste og bedst indmurede Tugthus-Have et idyllisk Landskab, |A:42| end den *tvungne* Sammenhæng mellem Præst og Menighed et *idyllisk* Forhold, og hvor Man nu desuagtet, ved paa begge Sider at *glemme Tvangen*, kan være kommet i et Saadant, vil det, naar Tvangs-Retten ikke ophæves, ventelig ved første Dødsfald eller Forflyttelse aldeles ødelægges. Afløses nemlig Patriarken blot af en Kontrast i Gaver og Adfærd, da vil jo Menigheden føle Baandet som en Lænke, og er det nu tillige, som let kan hænde, en *Kontrast* i *Tro* og *Lærdom*, hvad da? Skulde Man da heller ikke ønske Sognefolkene Lov til at søge sig en Trøster udensojns over deres ubodelige Tab, men enten fordre den Umuelighed, at de skulde skifte *Tro* og *Smag* og *Tankegang*, eller anbefale dem det Husraad, reent at vende Kirke og Geistlighed Ryggen?

Dog, det Sidste minder os ikke blot om den naturlige Sammenhæng mellem Tvangs-Retten og de Kirkeløse, men ogsaa om det gruelige *Paveaag*, denne Tvangs-Ret lægger paa hele Folkets Nakke, naar *Stats-Geistligheden*, som hos os, er aabenbar *splidagtig* med sig selv, og at der nu *desuagtet* ingen almindelig, ja, end ingen synderlig *Trang* skulde være til at blive det utaalelige Aag kvit, det er den ubegribeligste Paastand, jeg i mine Dage har hørt.

Jeg vil imidlertid ikke her betjene mig af min Ret til at fremstille denne Paastand i hele sin Latter|A:43| lighed, jeg vil forudsætte, Man mener kun, at hvor stor end *Trangen* til *Frihed* maatte være, naar Folket var kommet til religiøs Bevidsthed, saa *føles* den dog kun af meget Faa og behøver derfor ikke at afhjelpes; men bliver Paastanden herved mindre latterlig, da bliver den saameget des forfærdeligere; thi var det sandt, at hardtad Ingen følte *Trang* til en *Frihed*, som er alle Mennesker med *Tro* og *Samvittighed* uundværlig, af hvilke Fæ maatte da ikke Danmark være befolket, eller til hvilken Fæiskhed maatte ikke Samvittigheds-Tvungen have fornedret det bange, blødhjertede Folk!

Man vælg nu Hvilket Man vil, men betænke Følgen; thi var vor Almue oprindeligt Kvæg, da var den tusindaars Præste-Pine lang nok, og da det ikke lønnede sig at holde en Geistlighed for *Herremændene* og de *smaa Kiøbstæder*, var Stats-Kirkens Ophævelse, saavidt Tvungen gaaer, det eneste Fornuftige; men er det *Samvittigheds-Tvungen*, der har fornedret Folket saa dybt, da vil Man dog vel ikke forsvare den med de Ulykker, den har gjort, eller holde paa den, for at ikke Menneskeligheden endnu muelig skulde seire!

Dersom altsaa vor *Stats-Geistlighed* ei finder sig selv saa overflødig, som den unyttigste Byrde, da maa *den* jo føle *Trang* til en *Frihed*, der er Betingelsen for dens Gavnlighed, føle den dybere,

jo svagere og dunklere Almuen sandser de aandelige |A:44Ting, thi desmere er den aabenbar ved *Geistlighedens Splid* udsat for at nedsynke i dyrisk Ligealdighed for Himlen og alle Veie til den.

De *ni Sognepræster* fortjene altsaa i mine Øine kun liden Roes for Opfyldelsen af saa let en Pligt, som den at bede om hvad Man selv ei kan undvære, men de fortjene dog endnu langt mindre Last for hvad de, som *nidkiære* og *oplyste* Præster med *Luthers* christne Tro, umuelig kunde undlade. Hvordan nemlig Præster af modsat Anskuelse kan være *nidkiære* og *oplyste*, uden at bryde sig det mindste om deres Menigheds Skæbne, naar de ved Flytning eller Død forlade den, det forstaaer jeg ikke; men det veed jeg, at en *nidkiær* Præst af Christi Tro og Luthers Skole, umuelig kan forudsee, hvor let hans Afløser kan blive en Mand, der med Flid stræber at nedbryde hvad han har opbyggt, umuelig kan forudsee det, uden at gjøre Alt hvad han kan, for at Menigheden ei skal være lænkebundet til ham. Brød han sig end ikke det Mindste om Ødelæggelsen af sit Værk, maatte jo dog hans Hjerte bløde ved Tanken om Aaget paa hans troende Disipler, unge og gamle, og han udsætte sig for langt meer end Kortsynedes Miskiendelse og Daarers Spot, for at skaffe dem Frihed.

Stige vi nu et Trin høiere, til *Bisperne*, da er det mig ei mindre, men vel mere ubegribeligt, at de under *nærværende* Omstændigheder ei skulde dybt føle *Trangen* til *Sogne-Frihed*, thi blev de end ikke gamle nok i Embedet, eller var |A:45de ikke klarøiede nok til at faae en Oversigt af den Ødelæggelsens Vederstyggelighed, der maa finde Sted, hvor *modsatte* Præster med *Tvangs-Ret* idelig afløse hinanden, saa kan det dog neppe feile, de jo stundom med deres *Anbefaling* (Collats) maae vitterlig sende en *Modstander* til Sogne, hvor En af deres Venner eller Disipler arbeidede med Flid og Frugt, og hvorledes det med en frelst Samvittighed er mueligt, *saalænge* Sognepræsterne har *Tvangs-Ret* i Samvittigheds-Sager, det maa jeg overlade vore *Bisper* at forklare.

Det være imidlertid langt fra mig at gaae strængt i Rette enten med vore Præster eller Bisper, fordi Faa af Hine og slet Ingen af Disse har andraget paa Sogne-Baadets Løsning, det være langt fra mig, naar kun ikke vore Præster og Bisper vil fradømme vor Almue al menneskelig Følelse, fordi den ikke selv skareviis gjør et Andragende, der dog i alle Maader ligger den *nidkiære* og *oplyste* Deel af *Geistligheden* nærmest. Jeg veed meget godt, af Erfaring baade paa mig selv og mine Venner, at saa *stor* er *Dødheden* nuomstunder, saa *stærk* er *Vanens* Magt, og saa *dunkel* er den *Danske* Natur, at vi kan sukke, krympe og stundom vaande os over Meget, som vi dog ikke har Fyrighed og Sjælestyrke Nok til at bekæmpe, eller Klarhed Nok til at opdage de rette Midler imod, hvornær de end kan ligge, og jeg lader gierne denne Undskyldning gælde ogsaa for vore Bisper og Præster i en vis Grad, men |A:46at

lade den giælde i høiere Grad for dem end for *Almuen*, vilde jo dog være saa uretfærdigt, at de selv maatte protestere derimod, som en alt for dyb Nedsættelse baade af deres Aandskraft og Oplysning.

Det var ikke at takke en poetisk Natur i folkelig Retning, ikke at takke mig for, at det tidlig faldt mig tungt paa Sinde, hvordan fromme Mænd og Kvinder blandt *Almuen*, og især de Sidste, maatte være tilmode, naar de kom til Kirke og fandt Intet af Alt hvad der før havde tiltalt og trøstet, opmuntret og glædet dem, fandt, som *Marie Magdalene* ved den hellige Grav, at deres *Herre* var taget bort, og vidste ei hvor Man havde lagt ham, det var ei at takke mig for, at den Tanke lokkede en heed Taare fra mit Skjalde-Øie, som faldt paa min "Dimis-Præken," og satte kiendeligt Mærke; men det var stor Skam for *de* Kiøbenhavnske Præster, som foer i Harnisk derover og vilde, om de havde kunnet, forhindret mig fra nogensinde at trøste den Deel af Folket, der fælde sig frastødt og hjertesaaet hos Andre.

Det er heller ikke at takke mig for, at jeg tidligere end Andre, og dog først efter megen blind Allarm og enkelte store Misgreb, saae, hvor store Ting der kunde udrettes med Lidt, udrettes med et Pennestrøg, med en *Streg* over den *Tvangs-Ret* i Samvittigheds-Sager, Sogne-Præsterne i Lovens Skygge havde tiltaget sig, men en stor Deel af dem ved aabenbar Lovstridighed gjort utaalelig for alle dem, der havde mindste Fromhed og Guds frygt, men **IA:47** at *samtlig*e Hovedstadens Præster, som veed hvor utaalelig denne *Tvangs-Ret* er for deres Menigheder, vilde sige Alt hvad de turde mod Friheden og giøre Alt hvad de kunde, for at hindre dens Udbredelse i Landet, det venter de dog vel ikke heller, at enten jeg eller Folket eller Efterslægten skal takke dem for.

Det er vist nok meget naturligt, at naar Man, deels ved Samvittigheds-Tvang, deels ved steendøde Prækener og indbankede Læreboøger, og endelig ved Banlysningen af liflige Psalmer, har bragt *Almuen* til enten at falde i Fortvivlelse eller nedsynke i Ligegyldighed for alt Kirkeligt, det Sidste da paa *Øerne* har været det Sædvanligste; men de *gudelige Forsamlinger* bevise dog vel, Man føler *Trang* til noget *friere* Kirkeligt, om Man end fattes *Øie* til at see, hvad det skulde være.

Det er ogsaa ganske forklarligt, at *Almuen* i *Jylland*, som, hvor den elskede de gamle Psalmer, har havt Mod til at holde fast paa dem, og som er ikke udmærket hjertelig, men *engelsk* gudfrygtig, har ladet sig temmelig godt indpræke, at Guds Ord er lige kraftigt enten det lyder eller ikke, Kirkegangen dobbelt fortjenstlig, naar Prækenen er slet, og Præstens Vildfarelse hans egen Sag, som han selv maa svare for, saavel som for deres Sjæle, han døber eller lærer galt; men dog vidne ogsaa der de *gudelige Forsamlinger* om, at der findes mange Undtagelser, og de der har siddet i Viborg Tugthus, fordi de ikke vilde sende deres Børn til Skole **IA:48** og Præstelæsning, hvor de *meende*, de tog Skade paa deres Sjæl, er, hvordan Man end

vender det, sørgelige Offere for en *Samvittigheds-Tvang*, mig synes, hvert menneskeligt Hjerte maatte føle *Trang* til at see afskaffet.

Her vil jeg standse, thi naar det er blevet os klart, at næsten hele vor Almue enten er faldet i Fortvivlelse eller nedsunken i Ligegyldighed, da maae vi jo enten slutte, at *Stats-Kirken* er aldeles unyttig, og bør, da den tillige er bekostelig og byrdefuld, snarest muelig, nedlægges, eller vi maae slutte, at Folket, *kirkelig* betragtet, ligger i en farlig Sygdom, der trænger til hurtig Hjelp. Det Sidste antager nu jeg, og har oplyst, at det eneste Hjelpemiddel, der staaer i *Regieringens* Haand, er *Sogne-Tvangens Ophævelse*, der i det Mindste vil standse Sygdommens Udbredelse og aabne Adgang til de bedste Lægemedler, der findes i Landet, og vilde Man nu svare mig, at dette Middel kunde være godt nok, naar Folket *selv* forlangde det, men burde, siden det *kun forlanges af mig* og mine gode Venner, forkastes, da maatte jeg vel kalde det uhyre *lidenskabeligt*, men ogsaa forudsee, at just derfor kunde *Dannemænd*, naar de fik Tid til at besinde sig, umuelig gientage et saadant Afslag. Ja, slet maatte jeg kiende det Danske Hjerte, og daarlig skatte den Oplysning, der som en Vaar-Sol stiger af Dybets Skiød, hvis jeg kunde troe, Raadet endnu, naar det næste Gang samles, kunde taale den **A:49**Tanke, at Folket skulde gives til Priis for *Ugudelighed* eller *Fanatisme*, fordi det i sin *Ligegyldighed* eller *Fortvivlelse ei selv* kunde angive det rette Hjelpemiddel, eller fordi dette Middel hverken var foreslaaet af Hr. Biskop *Mynster* og hans Venner, eller af Hr. Kammerraad *Drewsen* og hans, men — af Pastor *Grundtvig*, Mag. *Lindberg* og deres! Nei, da vil det sikkert lyde fra begge Sider: kan det vises, at dette Middel kun vilde gavne et *vist Parti* og skade Andre, eller kan Man nævne et andet Middel, hvorved *hele* Folket sikkrere, nemmere og stillere kan faae *virkelig Samvittigheds-Frihed*, da gjøre Man det; men kan Man ingen af Delene, og er det Præste-Aag, Man klager over, Noget, *vi selv* paa ingen Maade vilde bære, saa lad os eenstemmig bede Majestæten: *allernaadigst ophæve al Tvang ved Sacramenterne og Confirmationen, saa Folket derved frit kan henvende sig til hvilkensomhelst lovlig kaldet og beskikket Præst*, naar kun de befalede Forskrifter om Fødslers Anmeldelse for *Sogne-Præsten* iagttages, og vedkommende *Kirkebetjente* Intet fragaaer i deres lovlige Indtægter!

Dette er min Trøst over det forestaaende Nederlag, dette mit velgrundede Haab om *Sognebaandets Løsning*, hvis ikke Majestæten, med det landsfaderlige Hjerte og sit kongelige Had til al **A:50**Samvittigheds-Tvang, som et halvt Aarhundrede, mere hørøstet end alle Hans Tjenere, giver Vidnesbyrd: Hans *Danske* Majestæt endnu tidligere opdager, hvormange hule Suk og bittre Taarer den haardeste og urimeligste Tvang under Solen nødvendig maa koste Hans frommeste, ømmeste og troeste Undersaatter.

Gjorde nemlig Majestæten den Opdagelse, da er jeg vis paa, Han hørde ikke sin Geistlighed, sit kirkelige Tjenerskab, som dog vel maa unde Folket et Gran af den *Samvittigheds-Frihed*, de selv gjør saa overspændte Fordringer paa, da opsatte Han ikke engang Ophævelsen af den ulyksalige Tvang, til Han derom havde hørt sit Folkeraad, thi *fælles Frihed*, som Ingen nødes til at bruge, men Enhver kan komme til at behøve, maa jo være Folkets inderlige Ønske, om end Folkeraadet i uhyre Forblindelse vilde nægte den sin Stemme!

Denne Frihed, den Eneste, jeg og mine Troesforvandte for *Øieblikket* behøve, venter jeg da saa snart og sikkert, at jeg rolig kan høre paa alle Spaadomme og see paa alle Varsler om det Modsatte; men ei er det saa med den *lovmæssige* Frihed, jeg ønskede *alle* mit Fædrelands *Præster*, da jeg ikke er kortsynet nok til at tænke, vore theologiske Modstandere ere de Eneste, som behøve den, fordi vi i dette Øieblik har Loven og Liturgien med os.

Denne *lovmæssige* Frihed inden fuldt saa vide Grændser, som den *Selvtagne* har havt, *Præste-Friheden*, der først vilde give Sogne-[A:51](#)Baandets Løsning sin fulde Betydning og i Sandhed gjøre *Stats-Kirken* til et Bedehus for *hele Folket*, den kunde jeg vistnok fristes til at fortvivle om, da de *Præster* og *Professorer*, som øiensynligst trænge til den, slagne med Blindhed, skyde den fra sig, mens det gunstige Øieblik let kan forsvinde. Er det blot gammelt Nag til mig og *Lindberg*, der forblinder dem, da tør jeg vel haabe, de snart faae Øinene op for deres eget Bedste, men er det, som jeg frygter for, tillige det udsvævende Haab, snart, under de gamle Kirkeloves strænge Former, at kunne paatvinge os og hele Folket en *Liturgi* og *Dogmatik* efter deres Hoved, da grave de sagtens deres egen Grav, uden at vi kan forhindre det. I dette heldige Øieblik, da *Samvittigheds-Friheden* har en gammel, trofast Ven paa Thronen, da Kæmperne for de gamle Kirkelove har nedlagt Vaaben, og selv de eensidigste *Lutheraner* vilde unde Modstanderne en Frihed, de tildeels besidde, og som Sognebaandets Løsning kan gjøre taalelig, i dette sjeldne Øieblik vilde det rimeligviis lykkedes vore forenede Bestræbelser baade at vinde Folkeraadets Anbefaling og Majestæstens Samtykke til en *Dansk Samvittigheds-Frihed*, som Fremmede skulde nødes til at misunde os; men dette Øieblik kan forsvinde før vi veed det og vender da sagtens aldrig tilbage. Tændes Krigsluen paany, nødes de gamle Kæmper til at reise sig igien, eller opstaae der Ny, som vil skeep, saasnart Man gjør Mine til at *paatvinge os* [A:52](#)det Mindste, som strider mod vor Tro og Samvittighed, da bliver der vist aldrig meer i *Danmark* hvad jeg kalder *Lande-Fred*: borgerlig Enighed trods al kirkelig Forskiellighed; thi Seieren maa da vende sig til hvilken Side, den vil, saa maa det underliggende Parti dog enten blive trælbundet i *Stats-Kirken* eller søge sin Frihed *udenfor* den, og i begge Tilfælde er det

kun en fiendtlig Stilstand, ingen Fred, der kan vindes. At nu *Lutheranerne*, som ei engang i *Preusen* lade sig trælbinde, skulde i *Danmark* taale den Skiændsel, hvilket latterligt Haab! Og at vi skulde blive de *Uddrevne*, vi, der, med Aarhundredes Hævd og Love for os, dog af Kiærlighed til Fred og Had til Sjæle-Tyranni, bandlyse alle Herske-Griller, kæmpe for en *Frihed*, som Præster af alle Bekiendelser og hele Folket kan dele, kæmpe mest for de Ringe og de Smaa, som veed ikke selv hvad de fattes, naar Hjertet er færdig at briste ved *Døbefonten*, i *Skriftestolen* og paa *Alterfoden*, hvor Alt er fremmed, at vi, som har foretrukket det *Folkelige* for vort Eget, for alt det Lærde og Privilegerede, vi skulde blive de *Uddrevne*, det strider ikke blot mod hele den verdenshistoriske Erfaring, men klinger i mine Øren, som at det *Danske Folk* vilde drive Frihedens Værger udaf sin Stats-Kirke, for at have den Fornøielse at prøve de nysmeddede Lænker, om de mere end de Gamle smagde af Kiærlighed, som er "*Fuldkommenheds Baand*." Ønske vil jeg nu vist nok **A:53** at hvad Man kalder *Lindbergs* og *mit Parti*, naar det seirer, vilde unde Modstanderne samme Fred og Frihed, som vi tilbød; men deri er jeg enig med Hr. Kammerraad *Dreusen*, at det var ei at vente, thi til ethvert seirende Parti slutter sig altid en Skare, der ingen Deel tog i Kampen, men stræber at indhente det Forsømte ved at bemægtige sig Valpladsen og høste dens Frugter, og Regieringen, som, for selv at have Kraft, maa holde med de Stærkeste, nødes let til at opgive de Overvundne.

Dog, hvorfor skulde jeg mistvivle om, at Lykken bedre end Forstanden ogsaa vil afvende denne Ulykke fra Danmark, ja, hvi skulde jeg ikke haabe, at *Frederik* den *Sjette* endnu vinder Held til at krone sit elskelige Størværk: *Folkets Udfrielse* af alle de Lænker, der i Middel-Alderens Dunkelhed blev det enten paatvungne eller paalistede, hvorfor ikke haabe, at den *Geistlige Herskesyge*, som altid var Majestæten en Gru, skal daane for Hans Septer, den Fred mellem de Lærde, som altid var Hans Lyst, opblomstre i Hans Dage, saa vidt og saa virkelig som det i *Sandhed* er mueligt paa Jorden!

Jo, ogsaa dette vil jeg haabe, at den *Samvittigheds-Frihed*, Majestæten, uden engang at minde dem om Lovens Strænghed, lod sine *Præster* og *Professorer* nyde, den vil Han ogsaa med *Lov* stadfæste, og, var de utaknemmelige nok til ei at ville unde Folket den *Frihed*, som ved **A:54** deres *Frihed* er dobbelt uundværlig, da under *Folkets Jubel* nøde dem dertil. Og opfylder Himlen dette mit store Haab, lærer Danmark af Erfaring, hvor yndig *Samvittigheds-Frihed* kan blomstre i disse Landemærker, da har det ingen Nød, Man godvillig bøier Nakken under det gamle Aag, hvad saa end enkelte Præster kan præke om Pavens, eller Bispens "liflige Aag og lette Byrde," thi da vil hver Dag gjøre det klarere, at i Alt hvad der angaaer "den *anden Verden*" og vort Forhold til den, tjener *Frihed* os Alle, de Troende og Vantro, de Stærke og Svage i Aanden, de

Lærde og de Læge, baade Folk og Regiering bedst. Ja, snart skal da ikke blot vores, men enhver opmærksom Regiering indsee, at virkelig Samvittigheds-Frihed er Troskab og Ærligheds, Munterhed og levende Virksomheds, Billighed og sand Oplysnings, altsaa borgerlig Lyksalighed og videnskabelig Dygtigheds ubetalelige Fostermoder, og at ethvert Offer, en Regiering bringer *Skinnet* af en *Troes-Eenhed*, der sjelden fandtes i noget Huus og aldrig i nogen By, end sige i det mindste Rige, er et blodigt Offer paa en steenhjertet og herskesyg eller blind og overtroisk Stats-Geistligheds Alter, Himlen saa vederstyggeligt, som Falskhed og Hykleri nødvendig er Sandheds Gud! Man skal ikke længer blot kalde Offrene for en *herskende* Kirke blodige, naar Man skinbarlig seer Sværdet eller Svøben rødme derved, men ogsaa hvor ingen Blods-Draabe er tilsyne, da det dog altid er *blødende* **[A:55]***Hjerter*, Man offerer, de *ærligste*, de *ømmeste*, de *troeste* Hjerter, Man opofferer for det tommeste Skin og de tommeste Løfter; thi hvilket Skin er tommere end en aftvunget Troes-Bekiendelse, og hvilket Løfte tommere end det paa Himlens Velsignelse og evig Salighed af Præster, hvem *Sandhed* er ligegyldig og Menneske-Kiærlighed fremmed, eller som dog i bedste Tilfælde er blinde Veiledere til *Graven!!*

[A:56]

Indhold.

	Side
Jøder og Lutheraner	1.
Skal vi bede Majestæten høre sin Geistlighed	3.
Sogne-Præsternes Tvangs-Ret, praktisk benægtet ved enhver Bevilling til at bruge "fremmed" Præst	6.
Det ærefulde Nederlag for Fred og Frihed	8.
Folkeraadets Forsvar	9.
Mit Ansvar for Bønskrifternes Indhold	12.
Den Christne Kirke et frit, aldeles aandeligt Samfund	15.
Stats-Kirken et blot verdsligt og juridisk Begreb	16.
Livet og Loven, sammenføjede af Mag. <i>Lindberg</i> , men adskildte af Committeeen	19.
Dansk Samvittigheds-Frihed	23.
Sognebaandets Løsning	29.
Nissen i Klokketaarnet	30.
De Kirkeløse	31.

De daarlige Confirmander	33.
De gudelige Forsamlinger	37.
Sognetvangs-Idyllen	41.
Præsternes og Bispernes Trang til Sogne-Frihed	43.
Mit lyse Haab	48.
